

העבר כתב אותי כשירה

מגרמנית: אמיר יגל

רוזה אוסלנדר (1901-1988) היא אולי הפחות מוכרת מקרב קבוצת המשוררים הגולים שכתבו בגרמנית אחרי המלחמה (ודאי בהשוואה למשוררים כפאול צלאן ונלי זקש), אך מבחינות מסוימות היא הדמות המייצגת ביותר של הנרטיב היהודי שנעקר מן הארצות דוברות הגרמנית. כמו צלאן, אוסלנדר נולדה בעיר צ'רנוביץ במחוז בוקובינה שברומניה – מחוז שעד 1917 היה חלק מהקיסרות האוסטרו-הונגרית, והשפה המדוברת בו הייתה גרמנית. היא למדה ספרות ופילוסופיה באוניברסיטת צ'רנוביץ, ועם סיום לימודיה עברה עם בעלה לארה"ב. בניגוד למשוררות כמאשה קאלקו, נלי זק"ש או אלזה לסקר שילר לפנייהן, כוכבה של אוסלנדר לא דרך במוקדם. שיריה לא התפרסמו כלל לפני המלחמה, ואף שבתקופת מגוריה בארה"ב פרסמה כמה שירים בכתבי עת ובעיתונים, לא זכתה יצירתה לתהודה רבה. כשנדע לה כי אמה חולה מאוד החליטה לחזור לבדה מארה"ב לרומניה כדי לטפל בה. בשנת 1941 נכבשה העיר צ'רנוביץ, ויהודי העיר (ואוסלנדר בתוכם) רוכזו בגטו. שם פגשה את פאול צלאן, שהיה לה למעין מנטור. לימים כתבה ביומנה כי פאול צלאן הוא שלימד אותה מחדש לכתוב שירה.

עם תום המלחמה היגרה בשנית לארצות הברית וחיתה שם כנוכרייה מוחלטת. במשך שבע שנים החרימה את השפה הגרמנית וניסתה להתמסר לכתיבה באנגלית, אך לבסוף התייאשה. ב־1964, בעקבות ביקור אצל אחיה באוסטריה (ביקורה הראשון באירופה מאז המלחמה), החליטה לעזוב את ניו יורק ולחזור אל היבשת הישנה. היא נדדה מעט ברחבי אירופה ולבסוף התיישבה בדיסלדורף שבמערב גרמניה. למרבה האירוניה, שנותיה בגרמניה המערבית היו השנים היפות ביותר בחייה. מיד עם השתקעותה בדיסלדורף היא קיבלה מהממשלה הגרמנית קצבה חודשית כניצולה, ומצבה הכלכלי השתפר פלאים. חצי שנה לאחר הגעתה התפרסם ספרה השני (כעשרים וחמש שנים אחרי ספרה הראשון). וזכה לאהדת הביקורת ולפופולריות רבה למדי. אוסלנדר זכתה סוף סוף, לראשונה, לפירסום ולהכרה שיחלה להם כל חייה.

בשנת 1972, כשהיתה בת שבעים ואחת, עברה אוסלנדר לבית אבות בעיר. ושם קרה לה נס: אם עד אז היא פרסמה שני ספרי שירה בלבד, הרי שמעתה ואילך החלה לכתוב בשפע מסחרר, ובשנים הבאות פרסמה לא פחות מעשרים ספרי שירה נוספים. בחמש עשרה שנותיה האחרונות זכתה אוסלנדר בפרסים רבים ובהכרה רחבה הן בקרב קוראים ומשוררים עמיתים, והן בקרב חוקרי הספרות הגרמנית.

בסוף ימיה חזרה אפוא אוסלנדר – בשונה מעמיתיה ל"קבוצת" הגולים, שנתרו בגלותם – אל המרחב התרבותי שבו גדלה, ודרך החזרה הזו חוותה את הפריחה הספרותית המיוחלת שלה ייחלה במשך ארבעה עשורים ויותר.

א"י

נשימתי

בְּחִלּוּמֹתַי הָעֵמְקִים
בּוֹכָה הָאֲדָמָה
דָּם

כּוֹכְבִים מְחִיכִים
בְּעֵינַי

מְגִיעִים אֲנָשִׁים
עִם שְׂאֵלוֹת בְּשִׁלָּל צְבָעִים
לָכוּ לְסוֹקְרָטֵס
אֲנִי מְשִׁיבָה

הָעֵבֶר
כָּתַב אוֹתִי כְּשִׁירָה
לִי יֵשׁ הָעֵתִיד
כִּירְשָׁה

נְשִׁימָתִי מְשַׁמָּעָה
כְּעֵת.

ארץ אמהות

מֵתָה אֶרֶץ אֲבוֹתַי
הִיא נִקְבְּרָה
בְּלֶהֱבָה

אֲנִי חָיָה
בְּאֶרֶץ אֲמוֹתַי
הַמְּלָה

שפת אם

אֲנִי אֶת עֲצָמִי
לְעֲצָמֵי הַפִּכְתִּי
מְרַגֵּעַ כְּאִן לְרַגֵּעַ שָׁם

מֵתִנַּפְצֵת לְרִסְסִים
בְּדֶרֶךְ הַמְּלִים

שְׁפַת אִם
מְחַבֵּרֶת אוֹתִי יַחַד
לְפִסְיִפְס־אָדָם

בדידות

הַתְּגַשְׁמָה
נְבוֹאֵת הַצּוֹעֲנִיָּה

אֶרְצֶךָ
תַּעֲזֹבֶךָ
תֵּאבְדִי
אֲנָשִׁים וְשָׁנָה
תִּדְבְּרִי בְּשִׁפְתַיִם סְגוּרוֹת
לְשִׁפְתַיִם זְרוֹת
הַבְּדִידוֹת תֵּאֱהָבֶךָ
תַּחֲבַקֶּךָ.

הזמירה שלי

פַּעַם הִיתָה אִמִּי צְבִיָּה
עֵינַי הִזְהַב וְהַחֵם
הַחֶסֶד
נִשְׁתַּמְרוּ בָּהּ מִיָּמֶיהָ כְּצְבִיָּה.

כָּאֵן הִיא הִיתָה
חֲצִיָּה מִלְּאָן חֲצִיָּה אָדָם –
הָאֲמֻצֵּעַ הִיָּה אִמָּא.
כְּשִׁשְׂאֲלֹתַי אוֹתָהּ מָה רָצְתָה לְהִיּוֹת
עֲנָתָה: זְמִירָה.

כָּעֵת הִיא זְמִירָה.
לִילָה אַחַר לִילָה אֲנִי שׁוֹמֵעַת אוֹתָהּ
בְּגֵן חִלּוּמוֹתַי מְחַסְרֵי הַשָּׁנָה.
הִיא שָׂרָה אֶת צִיּוֹן שֶׁל הָאֲבוֹת
הִיא שָׂרָה אֶת אוֹסְטְרִיָּה שֶׁלִּפְנֵי שָׁנַיִם רַבּוֹת
הִיא שָׂרָה אֶת הַהָרִים
וְאֶת יַעֲרוֹת הַבּוּק שֶׁל בּוּקוֹבִינָה.
שִׁירֵי עֶרֶשׁ
הַזְּמִירָה שְׁלִי
שָׂרָה לִי לִילָה אַחֲרֵי לִילָה
בְּגֵן חִלּוּמוֹתַי מְחַסְרֵי הַשָּׁנָה.